

ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

Враховуючи зростаючий інтерес науковців до проблематики законності досить актуальною видається монографія **А. Ф. Крижанівського «Правопорядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура»**, рекомендована до друку Вченою Радою Одеської національної юридичної академії та видана видавництвом «Фенікс» ще 2006 року, яка присвячена різноаспектному осмисленню фундаментального для юридичної науки поняття правопорядку.

В останні роки публікації нових монографічних робіт із загальнотеоретичних проблем права стали явищем досить рідкісним, особливо з питань, що належать до філософського рівня юридичної науки. Тому можна тільки вітати вихід у науковий світ зазначеної монографії А. Ф. Крижанівського, який представив для широкого обговорення результати своєї довготривалої праці, як підсумки проведених ним узагальнень щодо праворозуміння категорії правопорядку в Україні.

Особливо глибокому аналізу у монографії піддані питання соціальної обумовленості, теоретико-правових засад та інфраструктури правового порядку в Україні, що є вагомим внеском у загальну теорію права, який дозволить не тільки активізувати наукові пошуки у зазначеному напрямі, але й наблизитися до вирішення практичних проблем стабілізації правового життя суспільства, підвищення ефективності правового регулювання, удосконалення законодавства тощо.

Аналізуючи наукову спадщину найвідоміших представників політико-правової думки античного світу, середніх віків, сучасності, автор монографії справедливо зазначає, що визнаючи високий рівень вивчення історії правової думки на вітчизняних теренах, дослідників, як правило, цікавлять найбільш загальні питання, висвітлені у творах вчених минулого часу, а саме – поняття права, його сутність та походження, співвідношення права і держави, структура права тощо (с. 57).

Проблематика правопорядку, наголошується на сторінках монографії, є поліаспектною і багаторівневою, що відбиває різнопланову природу цього феномена. Проте, наголошується й на тому, що правовий розвиток (в тому числі і у царині доктринальної юриспруденції) відкриває все нові і нові «прошарки» у тематиці правового порядку,

розсуває горизонти його бачення, актуалізує необхідність постановки і пошуку відповідей на все нові та нові питання в умовах, коли наука не пододала ще й попередні виклики (с. 90).

Визначальною рисою сучасних досліджень правопорядку, стверджується у монографії, є його осмислення не тільки на рівні суспільних відносин чи правомірної поведінки, але й започаткування його осягнення у контексті проблематики права у цілому. Як переконливо стверджує автор, різні ракурси з'ясування співвідносності права і правопорядку здатні кардинально змінювати позиціонування цих категорій у проекціях «мета і засіб»: в різних проекціях право і правопорядок по відношенню одне до одного можуть бути або метою, або ж засобом досягнення мети (с. 99).

Такий авторський підхід істотно розширює горизонти потенційних наукових досліджень, орієнтованих на широкий спектр пізнавальних завдань та відповідний філософсько-правовий рівень їх осмислення. Попередні орієнтації на правопорядок як результат втілення режиму законності на сьогодні вже вичерпали себе як методологічні новели і виконують хіба що навчально-пізнавальні функції у процесі правового навчання. Більш ефективним в науково-пізнавальному контексті є підхід, що дозволяє пов'язати категорію правопорядку з категорією правової системи, проте правовий порядок у співвідношенні з правом сприймається зовсім на іншому якісному рівні (с. 90).

Проте, проблематика співвідношення права і правопорядку має декілька важливих аспектів, наголошується у монографії, які вимагають ґрунтовного наукового дослідження ряду теоретичних проблем: тотожності права і правопорядку, поля їх реального збігу та відмінностей, а також – праворозуміння і методології осягнення права і правових явищ (с. 147).

Резюмуючи творчі пошуки у напрямі формування категоріального апарату, виокремлення характерних рис поняття та явища правопорядку А. Ф. Крижанівський представляє його, як соціально-правове явище, що виникає і існує як феномен і цінність, які необхідні саме суспільству, а тому формується в процесі функціонування механізму правового впливу на суспільну життєдіяльність. Правовий порядок, на думку автора, є свідченнями того, що у реальній поведінці

суб'єктів права «матеріалізуються» правові приписи і правові ідеї, принципи та цінності. Разом з тим, правовий порядок не вичерпується тільки правовим нормуванням, правовою поведінкою, правовими відносинами тощо. Як фактичний стан правового життя, як досягнута його якість, правовий порядок складає те правове поле, на якому і розгортається правова життєдіяльність суспільства.

Привертає увагу автор і до розуміння правового порядку у зв'язку з існуванням усталеної системи категорій теорії права, що загалом характеризує зміст методологічної проблематики правознавства. Система юридичних категорій, погоджується з іншими авторами А. Ф. Крижанівський, уможлиблює усунення неупорядкованості і невизначеності фактів суспільного життя, оскільки за системного підходу, який припускає ясні кваліфікаційні критерії, визначені правила, значно полегшує їхнє осягнення (с. 274). Тому дослідження категорії «правопорядок» стає продуктивним саме завдяки використанню метода системного аналізу, який дозволив автору охопити обсяг та структуру явища правопорядку у зв'язку із визначенням місцеположення означеної категорії серед інших важливих понять теоретичної юриспруденції.

В контексті осмислення сучасних тенденцій розуміння правопорядку в Україні автор монографії звертається до питання міжнародно-правового фактору забезпечення сучасного правового порядку. Досить достовірною та обґрунтованою сприймається думка про загальносвітові тенденції інтеграції, глобалізації, про їх позитивні та негативні наслідки, про залежність правового порядку в Україні від процесів, що характеризують світову спільноту. Зокрема, згадується про радикальні зміни, які торкнулися не тільки самої людини, але і середовища її буття, про наростання правової універсалізації через діалоги правових культур, правову акультурацію, розширення правової комунікації держав, організацій та інституцій і громадян різних країн.

На окрему увагу заслуговує розділ 5.4., присвячений дослідженню зарубіжного досвіду взаємодії громадянського суспільства і правового порядку, де основним методом обрано метод порівняння. Не викликає сумніву теза, що кожна країна рухається своїм власним шляхом до тієї моделі соціального порядку, яка відповідає ментальності

народу, історичним умовам функціонування правової системи тощо. Проте не можна не погодитись із думкою, що звернення до класичних теоретичних джерел та досвіду формування громадянського суспільства в західному світі, з одного боку, дає підстави для використання цих ідей в практиці формування інститутів громадянського суспільства в Україні, а з іншого – і для аналізу можливостей пристосування традиційних для нашого суспільства форм громадянського самовираження.

Ще раз підкреслюючи актуальність, наукову та практичну значущість проблематики, якій присвячена рецензована монографія, необхідно зазначити, що в ній, як у будь-якій іншій складній та змістовно насиченій праці, містяться певні дискусійні проблеми, що сприяють активізації дискусій, здаються недостатньо аргументованими по відношенню до раніше викладених у науковій літературі підходів вчених або виглядають недостатньо виваженими чи обґрунтованими в контексті обраного автором феноменологічного підходу до дослідження правопорядку. До таких проблем, на наш погляд, слід віднести: зважаючи на інтегративність цього поняття та варіативність його інтерпретацій у різних типах праворозуміння, доцільно було б очікувати від автора більшої уваги до різних теорій права, зокрема, соціологічної юриспруденції, інтегративної, природної, комунікативної, діалогічної та інших теорій права, визначення та обґрунтування домінуючих із них для досліджень правопорядку саме України; спірним уявляється й вибір автором «ареалу» правових понять, у співвідношенні з якими аналізуються змістовні характеристики поняття «правопорядку», оскільки поза межами його уваги залишилися такі поняття як «предмет правового регулювання», власне «правове регулювання», «правова практика», «охорона правопорядку», «злочинність», «правова система» та деякі інші.

Втім, як зазначені вище, так і інші зауваження, лише підтверджують актуальність, наукову та практичну значущість проблематики правопорядку, особливо його філософського та теоретичного осмислення, наявність в монографії авторських, новаторських підходів до вирішення цих проблем, окреслення в ній нових напрямів досліджень такого складного правового феномену як правопорядок.

Р. А. Калюжний,
доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри управління Київського національного
університету внутрішніх справ

С. Д. Гусарев,
доктор юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри теорії держави і права Київського
національного університету внутрішніх справ